

ČHEMNITZ
(KARL MARX-STADT)

VRATISLAV

POLSKO

Roman Cílek

TEMNÉ KOUTY XX. století

*„Velké“ dějiny i „obyčejné“ osudy: nacistické ovládnutí
Německa a dva podpásové údery proti Československu*

Roman Cílek

TEMNÉ KOUTY XX. STOLETÍ

„Velké“ dějiny i „obyčejné“ osudy: nacistické ovládnutí
Německa a dva podpásové údery proti Československu

Edice Český ČAS

Roman Cílek

TEMNÉ KOUTY XX. STOLETÍ

„Velké“ dějiny i „obyčejné“ osudy: nacistické ovládnutí
Německa a dva podpásové údery proti Československu

Dějiny jsou jako moře.
Zdálky vypadají monumentálně, ale když jste uprostřed,
tak se vám dělá špatně.

Gabriel Laub

Copyright © Roman Cílek, 2014

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2014

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Laňková, 2014

© Nakladatelství ČAS, 2014

ISBN 978-80-7475-050-2

SATAN USEDÁ NA TRŮN

(Osudové okamžiky německých dějin)

KONČIL DVAATŘICÁTÝ ROK, ZAČÍNAL TŘIATŘICÁTÝ...

Jižní Afriku postihlo silné zemětřesení, nikdo však nebyl schopen třeba jen odhadnout počet obětí.

V Belgii se ujal vlády nový kabinet.

Československý ministr zahraničních věcí dr. Edvard Beneš 31. prosince prohlásil: „My, Čechoslováci, nemáme důvodů, abychom klesali na mysli.“

V Sofii odsoudili k podmíněným šesti měsícům vězení bulharského novináře Christova, který v jednom ze svých článků nazval německého říšského prezidenta Paula von Hindenburga mozkovým invalidou.

Filmová hvězda Lilian Harveyová po složitém jednání přijala angažmá v Hollywoodu.

Prvního ledna dvougólovým rozdílem porazilo fotbalové mužstvo Itálie reprezentační tým Německa.

Během silvestrovské noci zahynulo v Berlíně několik lidí, zraněných byly desítky. Téměř všechny potyčky měly politické pozadí. Policie vydala prohlášení, že to byl nejkrvavější Silvestr v novodobé historii města.

V deníku šéfpropagandisty Hitlerovy nacistické strany Josepha Goebbelse se v prosinci 1932 objevila tato slova: „Je nejvyšší čas, abychom se dostali k moci!“ Napětí v Německu dosáhlo vrcholu. Každý ze sedmi milionů nezaměstnaných řešil den za dnem svou tíživou osobní situaci. Nacistické bojůvky páchaly stále nové a nové vraždy, také zákulisní pleticháři všeho druhu měli napilno.

V téže době odeslal říšský prezident, šestaosmdesátiletý generál-polní maršál Paul von Hindenburg, osobní dopis úřadujícímu říšskému kancléři generálu Kurtu von Schleicherovi: „Můj milý mladý příteli! Děkuji Vám za klidné a tiché Vánoce, nejklidnější dobu, jakou jsem zažil za dobu svého úřadování.“

NA TŘETÍM KILOMETRU

„Studené a vlhké počasí,“ postěžoval si ve svých pamětech Hitlerův tiskový zmocněnec Otto Dietrich. Proč mu aspoň v tomto směru nevěřit?

Byla středa 4. ledna 1933, těsně po poledni.

Už delší dobu stála černá limuzína s mnichovskou poznávací značkou na okraji düsseldorfské výpadovky nepříliš daleko od Kolína nad Rýnem. Přesněji: na třetím kilometru ve směru od Kolína. Muži, kteří k vozu patřili, si krátili hodiny nudy a lezavé zimy podupáváním po vozovce, klábosením na nejrůznější témata a množstvím cigaret. Jistě ani jednoho z nich nenapadlo, že tato pro ně vcelku obyčejná a málo příjemná chvíle se zpětně zařadí mezi bezmála historické okamžiky a zmínce o ní se nevyhne v budoucnu nikdo, kdo se bude detailně zabývat vývojem Německa ve třicátých letech. Minuty mužům na silnici a ve voze utíkaly o to pomaleji, že neměli představu, jak dlouho zde ještě budou stát. A proč se vlastně čeká.

„Nikdo nic nevěděl,“ napíše později se smyslem pro dramatizaci situace Otto Dietrich. „Ani jeden z nás neměl sebemenší tušení o významu tohoto odloučení.“

Hmatatelnou skutečností zůstávala pouze nuda, zima a nejistota. A navíc nevyspalost. Včera večer v tichosti opustili porýnským rychlíkem Mnichov. Už to samotné v sobě skrývalo záhadu. Novinářům, kteří se ptali na cíl chystané cesty, se přece říkalo, že šéf nacistické strany Adolf Hitler a jeho užší štáb odjíždějí na halasně ohlašovanou volební kampaň do města Detmold nedaleko Bielefeldu. Sám Otto Dietrich jim to sděloval. Jenomže do Detmoldu by museli jet hannoverským rychlíkem, a nikoli expresem směřujícím do Kolína nad Rýnem.

Nezodpovězená otázka visela celou cestu ve vzduchu.

Když ale Hitler sám nic neříkal a tvářil se nepřístupně, nikdo se neodvážil ji položit. Vystupovali z vlaku před rozedněním a v průčelí nádražní budovy bylo označení města – Bonn. Tam již čekal führerův osobní vůz. Snídalo se, a to velmi narychlo, v Bad Godesbergu. Těsně poté vůdce odjel neznámo kam v cizím uzavřeném autě. Pokyn před letným rozloučením měl strohou podobu:

„Na mé místo ve voze se posadí Dietrich, který si také nasadí mou motoristickou kuklu. Pak pojedete přes Kolín směrem na Düsseldorf, na třetím kilometru za městem zastavíte a počkáte, dokud se nedostavím.“

INTRIKY, INTRIKY...

Německo bylo tou dobou skutečně zemí nespočetných politických intrik. Říšský prezident se už nyní, mimo jiné vlivem svého stáří a choroby, stal poddajnou loutkou v rukou těch, kteří s ním uměli jednat, a těch nebylo mnoho. Výkonná moc cele spočívala v rukou říšského kancléře. Od prosince 1932 jím byl generál Kurt von Schleicher. Největší stranou v novém Říšském sněmu, jehož zasedání se očekávalo v lednu, zůstávali však i přes ztrátu v listopadových volbách nacisté (NSDAP).

Nikdo nevěřil nikomu.

Mnozí politici ani nevěděli, kdo je vlastně v současné chvíli s nimi a kdo proti nim.

Právě 4. ledna, v den, kdy muži z nejužšího nacistického štábu podupávali kolem auta u Kolína nad Rýnem, pronikaly do světa první zprávy o tajném jednání kancléře Schleichera s Gregorem Strasserem, bývalým říšským organizačním vedoucím NSDAP, který po konfliktu s Hitlerem a jeho nejbližšími stoupenci složil v prosinci 1932 všechny stranické funkce.

Kancléř Schleicher totiž cítil, musel cítit, že jeho pozice je nepevná. Báł se zejména ohlášeného lednového zasedání Říšského sněmu, kde se bude hlasovat o důvěře jeho vládě. Nebyl si jist, zda důvěru získá, usiloval proto o rozpuštění sněmu a hledal spojence, kde se dalo. Třeba právě mezi odpadlými nacisty z kruhů kolem Gregora Strassera. A mimo jiné také mezi sociálními demokraty, což mu ovšem zase vyneslo hlučnou nenávisť pravice. Když počátkem prosince 1932 přebíral Schleicher, člověk – jak poznáme – s nepříliš pevnou páteří, úřad po jiném zkušeném intrikánovi Franzi von Papenovi, věřil, že se mu podaří pro své zájmy využít nejenom volebního neúspěchu nacistů, kteří ztratili dva miliony hlasů, ale také vážné krize uvnitř NSDAP, o níž sám Joseph Goebbels, muž stojící těsně vedle Hitlera, napsal: „V organizaci vládne hluboká skleslost.“ Na druhé straně měl však Kurt von Schleicher, bývalý generálporučík generálního štábu a také někdejší ministr reichswehru, pocházející ze spojení šlechtických a rejdařských rodin, zcela jistě malou radost i z jiné volební skutečnosti – z toho, že v témže listopadovém sčítání hlasů získali třičtvrtémilionový přírůstek němečtí komunisté. Čtvrtého prosince 1932 předstoupil proto Schleicher před Říšský sněm s vládním prohlášením, které mu mělo získat všeobecné sympatie a podporu: „Můj program se skládá z jednoho jediného bodu. Zajistit lidem práci! Národ je ovládán myšlenkou: dejte nám práci... Nic jiného nás nezajímá, nejméně pak jakési změny ústavy a podobné krásné věci, jimiž se však nenasytíme.“

Pozoruhodné...

Dalo se mu však věřit?

Vždyť podobně hovořili i jeho předchůdci Heinrich Brüning a Franz von Papen. Jenom hovořili. Na situaci se neměnilo nic k lepšímu, většinou právě naopak. Dalo se očekávat, že by Kurt von Schleicher, oceňovaný nevalnou pověstí politizujícího generála od zeleného stolu, mohl být tím, kdo by jednal jinak? Německo potřebovalo činy. Výchozí diskuse z nekonečné hospodářské krize, z politických zmatků. Co učiní Schleicher? Z jeho osobního hlediska byly ovšem v sázce důležitější věci než ty, o kterých mluvil na veřejnosti. Když proto o jedenáct dnů později, 15. prosince 1932, oslovil zásadním projevem velitele branné moci, tedy reichswehru, zabýval se v této uzavřené společnosti spíše složitými mocenskými záležitostmi než otázkami nezaměstnanosti nebo čímkoli podobným. Vyslovil především větu, která v sobě skrývala prvek paradoxní jasnozřivosti:

„V průběhu ledna nadcházejícího roku se musí objasnit, zda existuje pevná většina pro tu či onu jistotu.“

Jinými slovy: leden 1933 rozhodne.

To jedině kancléř Schleicher uhodl, takřka ve všem ostatním tápal či improvizoval. Svému příteli z generálního štábu reichswehru se tehdy v důvěrné chvílce svěřil: „Kdybych nyní bezpečně rozpoznal skutečné rozložení politických sil v zemi, mohl bych být kancléřem nadosmrti.“

Ve třetím století před naším letopočtem prohlásil Archimédes, že pohne Zemí, poskytne-li mu někdo jediný pevný bod v prostoru. Ten mu nikdo nabídnout nemohl, Archimédes tedy Zemí nepohnul. Kurt von Schleicher nerozpoznal na přelomu let 1932 a 1933 skutečné rozložení politických sil v Německu, a nestal se tedy kancléřem nadosmrti. Byl jím pouhých sedmapadesát dnů. A ještě za to, co v té době učinil či neučinil, dodatečně zaplatí krutou cenu – svým vlastním životem.

KOLÍN NAD RÝNEM, AM STADT WALDGÜRTEL 35-37

Tiskového mluvčího NSDAP Dietricha a jeho společníky jsme opustili 4. ledna 1933 krátce po obědě na silnici mezi Kolínem a Düsseldorfem. Konečně čekání skončilo. Objevil se automobil, z něhož Hitler přestoupil do svého osobního vozu. Teprve nyní mohli pokračovat v cestě na předvolební propagační shromáždění v Detmoldu.

„Během jízdy,“ vzpomíná Otto Dietrich, „pronesl vůdce poznámky, z nichž jsme poznali, že se sešel k rozhovoru s jakousi politickou osobností, nesdělil nám však žádné podrobnosti. Ale i tak jsem cítil, že byl s úspěchem své tajemné mise mimořádně spokojen.“

Uvěříme-li Dietrichovi i nyní, tedy jim jejich führer nesvěřil jména osob, s nimiž si toho lednového dne spolu s Hessem, Himmlerem a Kepplerem podal ruku. Co však mělo zůstat prozatím utajeno i jeho doprovodnému štábu, dozvědělo se jenom o dva dny později celé Německo a prostřednictvím tiskových agentur také svět. List *Tägliche Rundschau* uveřejnil totiž už 6. ledna podrobnou zprávu o Hitlerově výletu do Kolína nad Rýnem. Oznámil, že ve vile zdejšího bankéře Kurta von Schrödera Hitler za účasti vybraného tria svých blízkých spolupracovníků tajně jednal s bývalým kancléřem Franzem von Papenem.

Indiskrece?

Ano i ne.

Kancléř Schleicher nemíval totiž ve zvyku ponechávat vývoj věcí náhodě a jeho lidé z armádní zpravodajské služby nepřetržitě špehovali nejen von Papena, ale také samotného Hitlera. Před Schröderovou vilou skrytě pořídili dokonce i fotografie, jež pak kancléř spolu s ostatními údaji dal k dispozici tisku. Tento tah se mu povedl. Klidu mu však zpráva o kolínském setkání nedodala, spíš tomu bylo naopak. Teď již musel i bez velké dávky schopnosti pro politickou analýzu – jak sám říkal: pro rozpoznání skutečného rozložení sil – usoudit, že se proti němu intrikuje doopravdy na všech stranách.

Byla to opravdu rozlehlá vila na kolínském Am Stadtwaldgürtel číslo 35-37, kde Hitler s Hessem, Himmlerem, Kepplerem, von Papenem

a hostitelem prožil několik hodin mezi odjezdem z Bad Godesbergu a příjezdem ke třetímu kilometrovníku za Kolínem. A je až neuvěřitelné, jak nesourodé, vzájemně si nepodobné osoby sblíží občas v dějinách společný, ať již dobrý, či naopak špatný zájem:

Adolf Hitler – vůdce nacistické strany, předtím se živil všelijak, třeba i jako malíř pohlednic, svobodník císařské armády, policejní špicl a hospodský politik.

Rudolf Hess – od počátku dvacátých let nejbližší Hitlerův partner, syn německého velkoobchodníka v Egyptě, za války sloužil v témže pluku jako Hitler, poté byl zapsán na mnichovské univerzitě, věnoval se však více nátlakové politice v revolučně rozvášněném Bavorsku než samotnému studiu.

Heinrich Himmler – další Hitlerův blízký spolupracovník a vůdce jednotek SS, po krátké vojenské službě koncem války studoval ekonomii, později vlastnil drůbeží farmu.

Wilhelm Keppler – poradce vedení nacistické strany pro styky s hospodářskými kruhy, s poněkud změněným jménem rodový potomek slavného astronoma Johanna Keplera, strojírenský inženýr, ředitel chemických závodů v Bádensku, osobní přítel mnoha německých podnikatelů a finančníků.

Franz von Papan – ultrakonzervativní politik a diplomat, za první světové války major generálního štábu, od 1. června do 17. listopadu 1932 říšský kancléř, člen exkluzivního šlechtického Panského klubu.

Kurt von Schröder – vlivný kolínský finančník, příslušník mocné a po celém světě rozvětvené bankéřské rodiny, rovněž člen Panského klubu, přítel velkopodnikatelů Flicka, Thyssena a mnoha dalších, majitel bankovního domu J. H. Stein, úzce spjatého s dalšími německými i evropskými a zámořskými bankami.

Zvláštní společnost.

Mohli tito lidé u společného stolu najít také jednotný jazyk? Zřejmě to pod tlakem vlastních záměrů v daném okamžiku a aspoň dočasně dokázali. Svědčí o tom i přímé vyjádření hostitele, který také s Papanem setkání připravil a zákulisně dohodl. Kurt von Schröder učinil po válce v Norimberku místopřísežné prohlášení, zařazené

do spisů americké obžaloby nacistických válečných zločinců pod číslem NI-7990:

„Čtvrtého ledna 1933 přijeli do mého domu v Kolíně nad Rýnem pánové Hitler, von Papen, Hess, Himmler a Keppler. Poté jsem Hitlera a von Papena doprovodil do mé pracovny, kde se konal rozhovor trvající dvě hodiny... Papen říkal Hitlerovi, že se mu zdá nejlepší, aby novou vládu vytvořili společně s nacisty také konzervativci a nacionalisté... Navrhl, aby tato nová vláda byla vedena, půjde-li to, společně Hitlerem a von Papenem. Poté pronesl Hitler dlouhou řeč. Řekl, že pro něho prý je nutné stát v čele vlády, ale že Papenovi přívrženci by mohli vstoupit do jeho vlády jako ministři, pokud by byli ochotni podporovat jeho politiku, jež sleduje mnoho změn. Načrtl tyto změny včetně odstranění všech sociálních demokratů, komunistů a Židů z vedoucích míst v Německu a obnovení pořádku ve veřejném životě. Von Papen a Hitler dosáhli v hovoru zásadní shody.“

Shody...?

Právem se tedy Kurt von Schleicher zalekl, když se mu dostala do rukou důvěrná informace jeho špiclů o kolínské schůzce. Vyplývalo z ní, že se v neprospěch jeho dalšího působení na kancléřském místě rozehrává skutečně nebezpečná a především špičkově obsazená partie.

BRÁNA DO WILHELMSTRASSE

V ulicích a na náměstích Detmoldu, hlavního města jedné z nejmenších zemí Německa Lippe-Detmold, zatím již od odpoledních hodin čtvrtého lednového dne stály vyrovnané špalíry příslušníků SA ve žlutohnědých košilích. Detmoldští nacisté čekali na svého vůdce, který měl zahájit mohutnou kampaň k volbám do zdejšího zemského sněmu. Odskok do Kolína nad Rýnem Hitlerův program notně zdržela, čekání v Detmoldu se protahovalo a mezi lidmi proskakovaly poplašné zprávy:

Odjel prý z Mnichova včera večer...

Musí zde být každým okamžikem...

Nestalo se mu cestou něco...?

Už před führerovým odjezdem z Mnichova vydalo vedení NSDAP prohlášení, že volební kampaň v zemi Lippe-Detmold povede strana „s takovým náparem a originalitou, jakou dosud nepoznalo ani Německo, ba ani celý svět“. V téže době hledalo Lippe-Detmold na mapách i mnoho rodilých Němců. Zemička, kde se 15. ledna 1933 měly konat zemské volby, se nacházela v západní části státu, obklopovalo ji Vestfálsko a až do roku 1918 byla knížectvím. Na jejích dvanácti stech čtverečních kilometrech hodlali nacisté předvést velkolepý předvolební karneval. Devadesát tisíc místních voličů mělo dokázat, že krize důvěry Němců k NSDAP, demonstrovaná neúspěšnými volbami z 6. listopadu 1932, je překonána. O mnoho jasněji, přímočařeji, než tomu bylo dosud, se také v přímé souvislosti s ostatním děním mělo definovat základní propagandistické směřování hnutí. Jako neúčelná byla odložena tak řečeno „protireakční, protikapitalistická“ tónina, v jejímž duchu byla dříve vláda Franze von Papena nazývána „kabinetem baronů“ a nacistická strana v těsné součinnosti s komunisty podpořila na sklonku dvaatřicátého roku stávkou berlínských dopravních dělníků, o čemž si Goebbels, který hovořil ke stávkujícím společně s komunistickým předákem Walterem Ulbrichem, zapsal do deníku: „Tisk nazývá náš postoj bolševickým, nám však nic jiného nezbyvalo. Kdybychom nepodpořili tuto stávkou, ... pak by tím zakolísala naše pevná pozice u pracujícího lidu.“ Nyní, o pár týdnů později, už bylo vše zase trochu jinak. A čas je čím dál neúprosněji tlačil kupředu. Proto tedy hovořil Hitler na takřka dvaceti místech miniaturní země Lippe-Detmoldu. Proto spolu s ním sem přijel celý štáb jeho nejbližších spolupracovníků. Proto čekaly 4. ledna 1933 v podvečer špalíry mužů SA v ulicích Detmoldu...

Dočkaly se.

Vůdce tu pronesl projev, který potom pečlivě analyzovali ve všech vládních a politických kancelářích celého Německa. Jim byl ostatně také adresován. Detmoldští nacisté tvořili jen tleskající kulisu k těmto neupřímým větám:

„Nechte si vládu, já se zmocním lidu! Bránu do Wilhelmstrasse si

pak v kratší nebo delší době s pomocí tohoto lidu dokořán otevřu sám.“

Události příštích dnů a týdnů ukázaly, že toho dne, 4. ledna 1933, se Führerovi nacistické strany opravdu pootevřela brána do Wilhelmstrasse – sídla říšského kancléře. Jenomže mu ji nepomohou pootevřít hajlující soukmenovci v ulicích a na náměstí Detmoldu. Pomohou mu ji mimo jiných zdolat ti, kvůli nimž přijel do Detmoldu se zpožděním: ti, s jejichž vlivnými zástupci se setkal při spikleneckém výletu do Kolína nad Rýnem.

I BISMARCKOVÉ VÁHALI

„Poslyš, myslím, že jsem udělal hloupost. Vstoupil jsem před časem do nacistické strany a nyní se mi zdá, že to byla předčasná a snad i nevhodná kalkulace. Počet Hitlerových přívrženců klesá, takže zvažuji, zda nemám ze strany vystoupit. Co o tom soudíš?“

„To je těžké. Nemohu ti dát žádný zaručený recept na to, co by bylo dobré učinit. Něco zásadního se brzy stane, to zcela určitě, ale co to bude, to vědí pouze bohové...“

Rozhovor charakteristický pro dobu, v níž se odehrál. Dobu zmatečných situací i postojů, nepochopení, nejistot. Dny a týdny tápání.

Čas: leden 1933.

Prostředí děje: šlechtický Unionklub na Schadowstrasse v Berlíně.

Osoby: vnuk prvního německého říšského kancléře Otto von Bismarcka, hrabě Gottfried von Bismarck-Schönhausen, spolupracovník úřadu politického pověřence říšského vedení nacistické strany pro Berlín. Bismarck se ptal. Muž, který na danou otázku odpovídal, byl pracovník angloamerického sektoru v tiskovém oddělení říšské vlády Wolfgang Gans Edler Herr zu Putlitz.

Jejich debata pokračovala potom ve stejné tónině až do chvíle, kdy pozornost obou upoutalo něco jiného. Do dveří Unionklubu vešel totiž bývalý kancléř Franz von Papen v doprovodu jakéhosi muže. Prošli

místností, Papan celou cestu zdravil své známé – a ztratili se v sousední malé jídelně.

„Gottfriede,“ zeptal se Putlitz na člověka, který šel s Papanem, „ten pán mi připadá povědomý.“

Bismarck věděl, o koho jde – o předního nacistického funkcionáře Joachima von Ribbentropa, někdejšího obchodníka s vínem, který adopcí získal šlechtický titul.

„Jak je možné,“ nemohl však pochopit Putlitz, „že se tak důvěrně zná s Papanem a dokonce s ním jde na oběd do Unionklubu?“

Hrabě odpověděl až po chvíli přemýšlení. „Myslím, že to něco znamená. Snad právě s Ribbentropovou pomocí dává Papan dohromady velkou věc.“

Zanedlouho se Putlitz s Bismarckem loučili. Když vstávali od stolu, vrátil se Bismarck znovu k původnímu tématu. K otázce, zda má či nemá opustit funkce v nacistické straně, případně z partaje rovnou vystoupit. Důsledkem toho, co během oběda viděl, byla slova: „Myslím, Wolfgangu, že ještě počkám. Mohl bych si pokazit šanci, že budu jednoho dne počítán mezi staré bojovníky.“

POHLED DO BUDOUCNOSTI:

Hrabě Gottfried von Bismarck-Schönhausen tedy v lednu 1933 NSDAP neopustil. V příštích dvanácti letech toho jistě nelitoval. Už v březnu 1933 se stal poslancem NSDAP v Říšském sněmu, v dubnu 1934 pak zemským radou a krajským vedoucím nacistické strany na ostrově Rujana, o rok později vládním prezidentem ve Štětíně. Kromě toho patřil mezi dlouholeté členy vlivné skupiny zvané Kruh přátel Heinricha Himmlera. Po válce se nedostal před žádný denacifikační soud, ale 14. září 1949 zahynul při automobilovém neštěstí i se svou ženou hraběnkou Melanií, rozenou von Hoyos. Pozdější osudy Wolfganga Putlitze měly podstatně jiný charakter. Rozešel se jako

německý diplomat s „třetí říší“ a dramatickým způsobem emigroval počátkem války do Velké Británie a pak do USA, kde pomáhal bojovat proti nacismu.

PAN SCHLEICHER CHCE ODEJÍT

„Předsednictvo Landbundu si dovoluje ctěného pana říšského kancléře na tuto hostinu co nejuctivěji pozvat...“

Kurt von Schleicher nad pozvánkou dlouho váhal.

Věděl, že právě Landbund, vlivná organizace velkostatkářských junkerů, je jedním z center opozice proti jeho osobě a několika jeho přátelům ve vedení reichswehru. Zatočila se mu hlava, kdykoliv si uvědomil, kdo všechno nyní stojí proti němu. Bezmyšlenkovitě črtal geometrické obrazce na list papíru a nebylo mu do smíchu. To, že proti němu intrikuje chorobně ctižádostivý Papan, celkem pochopil – i když se kdysi zdálo, že jsou přáteli. Jenomže přátelství ve vysoké politice, a navíc v této situaci? Nesmysl. A ruku na srdce: byl to přece právě on – Schleicher, kdo loňského prosince nahradil Papena v kancléřském křesle a donutil Hindenburga, aby řekl: „Ve jménu Božím musíme tedy nechat pana von Schleichera, aby zkusil štěstí.“ Že by mimo jiné hnala Papena také touha po odplatě a uražená ješitnost? Nic nelze vyloučit, ale ještě horší je, uvažoval dále říšský kancléř, že Hitler s Papanem získávají na svou stranu také dalšího muže, kterého donedávna považoval Schleicher za svého přítele, tedy plukovníka Oskara von Hindenburga, prezidentova syna a současně jeho osobního pobočníka. To je zlé, moc zlé, protože maršál už dnes nevěří takřka nikomu jinému než právě Oskarovi.

A pak tu bylo i několik zlomyslných náhod.

Třeba ta, že Papan bydlí nyní se starším i mladším Hindenburgem vlastně pod jednou střechou. V paláci říšského prezidenta se totiž objevil červotoč, byli pozváni řemeslníci a maršál se i se svým sy-

nem a státním sekretářem Meissnerem přestěhovali do dočasného bytu v říšském kancléřství na Wilhelmstrasse. Tam však také stále ještě přebýval i Franz von Papen, kterého v prosinci 1932, když složil úřad, ani nenapadlo opustit služební kancléřský byt. Jsou tedy pěkně pohromadě. Zatímco on, Schleicher, pracuje v sídle ministerstva reichswehru na Bendlerstrasse – a je tedy od všeho dění nuceně izolován.

Dokáže si někdo představit příznivější okolnosti pro Papenovy plány?

Papen vlastně není, napadlo Schleichera, junkerem v pravém slova smyslu, nepochází přece z Pruska, ale ze šlechtické rodiny vestfálského velkostatkáře. Členové Landbundu ho však jako vlivného politika a člena Panského klubu ochotně přijali mezi sebe. Původ z Vestfálska mu navíc dává další šance – sblížuje ho s tamním průmyslem. Dostává tím tedy příležitost držet v ruce hned dvoje karty: junkerů a podnikatelů. Bohatě toho využívá. Zejména nyní. V Landbundu je stále jako doma. A právě v těchto dnech se Schleicher dozvěděl, že Papena v sobotu 7. ledna slavnostně přivítali na nádraží ve velkoprůmyslovém Dortmundu, když mu naproti přišel sám mocný velkopodnikatel Springorum. Franz von Papen pak jednal s generálním ředitelem dr. Vöglerem a dalšími vlivnými lidmi.

O čem?

O tři dny dříve se Papen ve Schröderově vile tajně-netajně sešel s Hitlerem. O čem tedy mohl v Dortmundu jednat? O výsledcích schůzky. O tom, jak Hitlera – anebo von Papena? – protlačit na Schleicherovo místo. A také, možná, jak vylepšit stav nebohaté stranické pokladny nacistů. Kancléř Kurt von Schleicher sám o sobě představoval prototyp kuloárového politika se vším, co k tomu patří. Nyní však začínal asi již o něco jasněji vidět své skutečné a konkrétní nepřátele. Vyhlíží to podivně – průmyslníci a junkeři z Landbundu v jedné frontě. Je to však skutečnost. Kde jsou časy, kdy on sám čile intrikoval a ze zákulisí vyvíjel a spoluvyvíjel nemilosrdný tlak na vzestup či pád politických osobností.

Povzdychl si.

A znovu se očima vrátil k pozvánce, která jeho úvahy vyvolala: „Předsednictvo Landbundu si dovoluje...“

Vzápětí se rozhodl k něčemu, co byl za daných okolností ochoten považovat bezmála za hrdinský čin. Odhodlal se vstoupit do jámy lvové, do hlavního stanu nepřátel. Zúčastnit se 12. ledna 1933 slavnostní večeře Landbundu.

Na první pohled tam potom vyhlíželo vše zcela běžně.

Vynikající menu, nejlepší německá vína, uhlazené způsoby, oslovení dlouhými šlechtickými tituly, poklidná hladina společenské konverzace. Brzy si však Schleicher povšiml, že je mezi hosty rozdáván jakýsi tiskopis. Požádal o výtisk. V očích muže, který mu vyhověl, se zableskl plamínek škodolibosti.

Kancléř brožurou rychle listoval.

Měl v ruce polooficiální oběžník Landbundu. Zahlédl na řádcích své jméno a funkci. Zpočátku vůbec nechtěl věřit, že je to možné. Zcela otevřeně a neuhlazeně se zde útočilo proti jeho osobě. Používalo se slov jako „zrada“, „neschopnost“, dokonce i „prodejnost“...

Otočil se k předsednictvu: „Můžete mi vysvětlit, pánové, co to znamená?“

Zdvořilé pokrčení rameny. A oznámení, že zmíněné poznámky jsou vyjádřením skutečného stanoviska členů Landbundu. A že kvůli jeho osobní přítomnosti není samozřejmě možné měnit zásadní názory. To sám jistě pochopí.

Nepochopil. „V tom případě zde nemohu zůstat,“ vyhrkl Schleicher.

Opět stejně zdvořilé pokrčení rameny.

Kancléř čekal omluvu. Nedočkal se. Vstal tedy i se svými průvodci od stolu a místností proběhla vlna vzrušení. Kdosi od předsednického stolu s ironií v hlase vyzval obsluhující: „Pan Schleicher chce odejít!“

Oslovení bez udání úřední funkce, hodnosti a šlechtického přídomku, tedy další urážka. Navíc měla tato věta znít dvojsmyslně, a také tak opravdu zněla...

O pár minut později seděl již generál Kurt von Schleicher, dvacátý říšský kancléř od časů Bismarcka, ve svém voze. Rudý vztekem a poní-

žením uvažoval o pomstě. V těchto okamžicích byl jistě ochoten použít dvou velkých trumfů, namířených zejména proti junkerům.

Jeden z těchto trumfů se jmenoval Neudeck.

Druhý pak Osthilfe.

NEUDECK A OSTHILFE – NĚCO ZA NĚCO

Pět let, tři měsíce a několik dní před tímto večerem, 1. října 1927, ohlásil soukromý tajemník říšského prezidenta maršála Paula von Hindenburga svému šéfovi předem ohlášenou návštěvu: tajného radu Duisberga, představitele mocného chemického trustu IG-Farben. Spolu s ním přišel blízký Hindenburgův známý, někdejší královský komoří Elard von Oldenburg-Januschau, mluvčí junkerského Landbundu.

Prezident jim vykročil vstříc a v očích měl očekávání.

A to nebylo zklamáno.

Blížily se tehdy mohutné oslavy Hindenburgových osmdesátin, a jak se dalo očekávat, pánové Duisberg a Oldenburg-Januschau nepřicházeli k hlavě státu a národnímu hrdinovi pouze s uctívou gratulací, nevstupovali do jeho pracovny s prázdnýma rukama. Nabídlí prezidentovi velkolepý dar německých průmyslníků a velkostatkářů: starobylý zámek Neudeck a přilehlé panství. Hindenburg, který na rozdíl od svých předků nevlastnil v té době žádné pozemky, dar přijal. Údajně z „úcty ke krvi“. Neudeck totiž patřil rodu Hindenburgů za slavné éry Fridricha Velikého. Děkoval prý chvějícím se hlasem a v jeho očích se snad i objevily slzy vojáckého dojetí...

Bylo to tak, nebylo...?

Pohled na prozaickou stránku této transakce ukazuje něco jiného. Nelze dokázat, zda Paul von Hindenburg měl či neměl 1. října 1927 slzy v očích. Je však jisté, že jen o něco málo později si počínali oba Hindenburgové, otec i syn, značně nesentimentálně. V textu darovací smlouvy byla důležitá poznámka: finanční orgány státu se rozhodly, že

nemíní u „národního daru národnímu hrdinovi“ vyžadovat zaplacení převodní daně. Nešlo o maličkost, daň by činila asi čtyřiačtyřicet procent z ceny panství a zámku. Úleva, která však Hindenburgům nestačila. V osmdesáti letech musí každý člověk alespoň občas myslet na věci, týkající se poslední fáze životní dráhy. I prezident a polní maršál na ně zřejmě myslel, stejně jako jeho nejbližší. A výsledkem těchto úvah bylo, že jako majitel Neudecku a celého panství nebyl zapsán Paul von Hindenburg, nýbrž jeho syn Oskar. Státní pokladna tím přišla o vysokou částku pozdějších dědických daní a navíc v tomto případě nebylo prominutí daně z „národního daru“ opodstatněné, protože obdarovaným se vlastně nestal „národní hrdina“, nýbrž jeho potomek.

K tomu všemu došlo tedy v sedmadvacátém roce.

V lednu roku 1933 ležely originály dokumentů o machinacích ve věci Neudecku, jejichž zveřejnění by nesporně vyvolalo společenský i politický skandál, v trezoru majora Marckse z tiskového oddělení říšské vlády. Výsadní právo s nimi jakkoli nakládat si vyhradil sám kancléř Schleicher.

Nebyla to však jediná složka spisů, kterou major Marcks na přímý Schleicherův příkaz a pod označením „Tajné!“ ukryl do svého sefju.

Lidé, z jejichž pověření šli 1. října 1927 pánové Oldenburg-Januschau a Duisberg do prezidentského paláce, neměli nezištné úmysly. V souvislosti s Neudeckem lze bez velké nadsázky nahradit slovo „dar“ pojmem „zájmový úplatek“. Junkeři a velkopodnikatelé si totiž potřebovali staršího prezidenta zavázat. Zejména velkostatkáři z východního Pruska měli s hlavou státu velké plány. V Neudecku se stal maršál přímým sousedem dravého Oldenburga-Januschaua. Jejich přátelské styky se tím ještě více prohloubily. Oldenburg se snažil Hindenburga zpracovat tak, jak potřebovali jeho přátelé z Landbundu. Celé hodiny mu vyprávěl o upadajícím vlivu pruských velmožů, mezi něž se Hindenburg sám začal v duchu znovu počítat, přednášel mu o zadluženosti velkostatkářů, které zničila nedávná inflace... Hindenburg uvěřil. Ve svém nekomplikovaném myšlení, které výrazně ovlivňoval jeho syn Oskar, člen Panského klubu, došel k jednoduchému závěru: junkeři pomohli mně, já tedy pomohu jim.

A to bylo to, co chtěli...

Výsledek brzy nabyl konkrétní podoby.

Počátkem třicátých let poskytl stát mnohamilionovou subvenci pro zemědělské oblasti na východě říše, nazvanou Osthilfe – východní pomoc. Podle vznešeně znějící výchozí preambule měla zmírnit těžký lidský úděl a pomoci „drobným statkářům a sedlákům, které postihla hospodářská krize a znehodnocení měny“. Realita byla však dočista jiná. Sám Oldenburg-Januschau, majitel šesti rytířských statků, získal pomocnou půjčku 621.000 marek a již do konce roku 1932 mu bylo v hotovosti vyplaceno 454.000 marek. Hrabata Wolf a Adalbert von Keyserling-Casterhausenové dostali 700.000, kdežto von Quast-Rabensleben, který podle údajů finančního úřadu prohrál v kartách, prohýřil s lehkými ženami a propil svůj dosavadní majetek, si z konta Osthilfe opatřil „jen“ 281.000 marek. Rovněž majetek ženy posledního císaře Viléma, Hermíny Hohenzollernové, se dostal na seznam východní pomoci. Celkem přes deset tisíc junkerských velkostatkářů, vesměs členů Landbundu, získalo od státu výmaz svých dluhů a povolení velkých a značně výhodných úvěrů. To vše samozřejmě na úkor drobných sedláků, na které potom zbyly nepatrné, případně vůbec žádné částky. Sám tehdejší říšský ministr výživy von Braun, otec pozdějšího německo-amerického raketového konstruktéra, prohlásil v lednu 1933 v hospodářském výboru Říšského sněmu:

„Jsou lidé, kteří se dovolávají východní pomoci, a pak jedou v mercedeskách na Riviéru. Takoví nepatří k rodné hroudě!“

O tomhle všem dopodrobna vypovídaly dokumenty, ukryté v trezoru pod osobním dohledem kancléře Schleichera. Leccos z toho již v dílčí podobě proniklo na veřejnost; odhalení v celé šíři, a především v souvislosti s Hindenburgem a Neudeckem, by se však stalo celonárodním šokem.

Kurt von Schleicher si ovšem uvědomil, jakmile opadl první nával jeho hněvu nad urážkami na recepci Landbundu, že bouře, kterou by vyvolal, by pravděpodobně smetla i jeho. Pochopil, že musí čekat. Čekat na příležitost.

Nebyl však sám, kdo si v téže době zvolil podobný postup.

MUŽ, KTERÝ POTŘEBOVAL MOC

Dav pod prapory s hákovým křížem propukl v jásot, když muž na tribuně vykřikl: „Ti, co dnes vládnou, mají sice – možná – určité projekty a plány, ale nemají již sílu je uskutečnit. Se mnou by to bylo jiné.“

Řečník: Adolf Hitler.

Místo: městečko Orplinghausen v zemi Lippe-Detmold.

Na osmnácti lippe-detmoldských předvolebních shromážděních vůdce NSDAP sliboval, nabízel, skloňoval ve všech pádech pojmy „němectví, čest a velikost národa, úcta i odpovědnost k tradicím“. Nechal se tu oslavovat jako velkolepý „buditel národa“ a někdejší císařský generál Litzmann ho na tiskové konferenci v Brunšviku označil za „největšího Němce všech dob, který je větší než Bismarck a jemuž by se mohl rovnat snad jenom Luther“.

Ke slovům se v Lippe-Detmoldu přidružily i činy.

V neděli 15. ledna, v den voleb, se ozvaly výstřely v obci Lemgo. Na dlažbě zůstali ležet čtyři zranění lidé. Rvačky a bitky, vyvolávané nacistickými bojůvkami, pokračovaly až dlouho do noci. A nejenom v Lemgu, také v okolních obcích a městech. V té době se však již v Berlíně rozběhly dálnopisy tiskových agentur: přicházely první zprávy o výsledcích voleb. Snad nikdy v německých dějinách se nesoustředilo tolik zájmu na volby v tak malé zemi. V nacistických štábech se jávalo a pilo na úspěch. Je ovšem sporné vydávat za něj to, čeho hitlerovci s použitím všech myslitelných prostředků v zemi Lippe-Detmold dosáhli. Je směšné považovat za volební vítězství přírůstek pěti tisíc hlasů proti volbám v listopadu 1932. I to, co není ani zdaleka triumfem, lze však za triumf vydávat. Vůdce NSDAP nazvali 15. leden 1933 „dnem obratu – okamžikem, který nám znovu dodal nadlidskou sílu rvát se o konečné vítězství v zemi“.

Začínalo finále.

Hitler znovu a znovu hovořil o slabosti těch, co nyní vládnou. Sliboval, sliboval, sliboval. Mluvil o gigantických plánech a záměrech, které má. A které uskuteční, dostane-li k tomu příležitost. Nemluvil o lidech, kteří stojí za ním, i když nenesí v kapse legitimaci NSDAP.

Nemluvil o tom, co všechno slíbil jim. Nemluvil o tom, čí zájmy chce hájit, dostane-li do rukou moc. Hovořil o programu. Byl by mnohem upřímnější, kdyby v těchto dnech zopakoval myšlenku, kterou v závratu otevřenosti vyslovil už kdysi dávno:

„Nemám program. Mám pouze úkoly a cíle, vše ostatní je záležitostí taktiky.“

Ano, o taktiku, jen o taktiku nyní šlo.

BERLÍNSKÁ NEDĚLE

Rtuťový sloupek teploměru sešplhal 22. ledna až kamsi hluboko pod desetistupňovou rysku. Lezavý holomráz nelákal k procházkám a výletům, i tak byla však v Berlíně nálada na bodě varu a ulice plné zneklidněných lidí. Už několik dní titulky novin kladly sugestivní otázku: „Stane se tato neděle nedělí krvavou?“

Nejbližší chvíle na to měly odpovědět.

Vzrušení vyvrcholilo v poledních hodinách. Na příkaz Schleicherova ministra vnitra Brachta a berlínského policejního velení byla neprodyšně uzavřena celá oblast kolem Bülowplatzu a přilehlého Mikulášského hřbitova. Před ústředím komunistické strany, Domem Karla Liebknechta na Bülowplatzu, stály dokonce policejní obrněné vozy, střechy okolních domů obsadili střelci s kulomety. Nejen policejní uniformy se však stahovaly do této východní části města. K Bülowplatzu a Mikulášskému hřbitovu pochodovalo také pětaticet tisíc mužů hitlerovských úderných formací SA a SS. V plné parádě, s prapory a standartami. Mířili k hrobu mladého nacisty Horsta Wessela, pasáka prostitutek a hrdiny hitlerovské hymny Horst-Wessel-Lied, který se před třemi lety stal v berlínském podsvětí obětí svého povolání.

Celá akce měla charakter záměrné roznětné provokace.

Jako místo soustředění SA a SS si hitlerovci vybrali právě prostranství před Domem Karla Liebknechta. Předseda odborových organizací

Velkého Berlína Bredow písemně požádal policii, aby se shromáždění nacistů alespoň přeložilo na jiné náměstí. Policejní prezident Melcher však jeho žádost odmítl. Bülowovo náměstí se prý nalézá u hřbitova, kde je pohřben Horst Wessel, a skutečnost, že je na témže náměstí také sídlo komunistů, není prý žádným důvodem k zákazu nebo úřednímu přeložení akce. Srážkám, jichž se veřejnost obává, se podle policejního prezidenta předešlo striktně formulovaným zákazem všech antifašistických protidemonstrací, projevů a veřejných schůzí.

„Zaslepenost některých činitelů této země je až neuvěřitelná,“ komentoval to v dopise Schleicherovi sociálně-demokratický poslanec Breitscheid, který o jedenáct roků později, v létě 1944, zahyne – v téže době jako vůdce komunistů Thälmann – v koncentračním táboře Buchenwald.

Nacistům se tedy v neděli 22. ledna, na rozdíl od jejich protivníků, ponechala v Berlíně volná ruka. Využili toho v nejvyšší možné míře. Dvě hodiny po obědě se vzorně spolupracujícími špalíry SA, SS a policie prodrala na Mikulášský hřbitov kolona limuzín. V první z nich seděl Adolf Hitler, v dalších pak ostatní elita NSDAP. Smuteční slavnosti se zúčastnili také delegáti mnoha jiných nacionalistických skupin a organizací, byl mezi nimi i zástupce Stahlhelmu, svazu bývalých císařských vojáků, který se dostavil s osobním poselstvím někdejšího korunního prince. Většina extremistických sil Německa se nyní se svými nadějami a záměry začala seskupovat kolem NSDAP, a hlavně uším jejich předáků byl také adresován Hitlerův projev u hrobu Horsta Wessela. Věty plné nenávisti, výhrůžek a nijak už nezastírané touhy po moci.

„Nadcházejí chvíle, které rozhodnou a musí rozhodnout o všem. My jsme připraveni, věř nám to, kamaráde Horste Wessele!“ volal führer do lednového odpoledne před hrozbou záplavou nacistických vlajek.

Nedlouho poté však již vůdcova limuzína spěchala jinam. Projev na hřbitově nebyl posledním bodem v dnešním Hitlerově časovém rozvrhu. Ještě dvě záležitosti ho čekaly. Ta nejdůležitější až nakonec, tedy večer.

V osmnáct hodin a třicet minut se ukázal ve Sportovním paláci, kde se shromáždili vybraní představitelé NSDAP. Oslovil je fanatickým

apelem: „Člene strany, soukmenovče, musíš se stát mužem a svěřit se vůdci. Také já mohu udělat chybu a mohu se zmylit, ale rozhodující je, kdo bude nakonec moci vykázat nejmenší počet chyb...“

V ulicích hlavního města Německa mezitím tekla krev. Celá posádka SA měla pohotovost, na mnoha místech došlo k bitkám a do nemocnic dovezly sanitky desítky zraněných, z nichž ještě v noci tři zemřeli. K nájezdům do dělnických čtvrtí používaly bojůvky esesmanů a esesmanů nákladní vozy. Jejich odpůrci pokládali do ulic sudy s petrolejem a zapalovali je, aby tak autům zabránili v další cestě.

Dým varovně stoupal k zimnímu nebi.

Uvnitř Sportovního paláce se Führera v téže době zmocňoval obvyklý hysterický zápal: „Zvolil jsem si toto dílo, protože je pro mne samozřejmé, že je to mé životní dílo, s nímž se dožiji buď gigantického vzestupu, nebo pádu.“

Nemyslel samozřejmě na pád, myslel na vzestup.

Posluchači jásalí. Pro muže, který k nim hovořil, jako by však nyní již přestávali existovat. Otíral si zpoceně čelo a v duchu byl už někde jinde. Řečnický úspěch u davu na něho sice působil jako jistý druh orgasmu, jako droga, která ho opájela a povzbuzovala, ale v rozhodujících chvílích považoval svá rétorická cvičení jenom za jakýsi druh všednodenní politické nádeničiny. Skutečně čistá práce byla tehdy teprve před ním. Hitlerův osobní šofér si oné neděle rozhodně nemohl stěžovat na nudu. Ze Sportovního paláce vezl vůdce do hotelu Kaiserhof na Wilhelmstrasse, který se stal jakousi berlínskou odbočkou mnichovského sídla NSDAP – Hnědého domu. Přední nacističtí potentáti se zde tradičně ubytovávali při svých pobytech v Berlíně. V hotelovém pokoji se Hitler převlékl a zanedlouho se znovu objevil u vozu.

„Ribbentropův byt v Dahlemu,“ určil řidiči směr jízdy.

Již ho tu očekávali.

Hned ve dveřích mu stiskli ruku někdejší obchodník se šampaňským Joachim von Ribbentrop a bývalý válečný pilot, psychopat a morfínik Hermann Göring – nyní oba věrní vůdčovi nohsledi. Nebyli však v Ribbentropově bytě bez společníků. Už počtvrté v osmnácti dnech se Hitler mohl dívat do uhlazeně neproniknutelné tváře Franze

von Papena, muže, který ačkoliv nebyl příslušníkem nacistické strany, učinil pro ni v poslední době víc než kdokoli z jejího vedení. K prvnímu tajnému setkání Papena s Hitlerem došlo – jak víme – 4. ledna 1933 v Kolíně, k dalším pak 11. a 18. ledna. Strategický plán na získání prezidenta Hindenburga a odstavení kancléře Schleichera nabýval při těchto jednáních, přes četné dílčí rozpory, stále konkrétnějších forem. Papen se už smířil s tím, že by se v nové vládě stal kancléřem Hitler, on pak jenom jeho zástupcem. Počítal však s tím, že by do vlády prosadil další nenacistické osoby, jež by mu pomohly Hitlera izolovat ve chvílích, kdy by se přece jenom pokoušel jednat proti jeho zájmům. Dnes měla být série jednání korunována konečným úspěchem: dohodou o urychlení společného postupu v nejbližších dnech. Franz von Papen si proto vzal s sebou dva svědky a pomocníky, kteří za tím účelem nepozorovaně opustili budovu říšského kancléřství.

Vybíral dobře.

Před vůdcem NSDAP tak nyní seděli tři lidé, kteří z celého Německa měli největší vliv na muže, jenž sice jenom z osobní antipatie a maličerných důvodů, ale přece jenom prušácky zatvrzele stál Hitlerovi v cestě, na říšského prezidenta Hindenburga. Byli to prezidentův syn a pobočník, plukovník Oskar von Hindenburg, prezidentův státní sekretář dr. Otto Meissner a prezidentův oblíbenec a důvěrník Franz von Papen.

„Pane plukovníku, mohu vás poprosit...?“

Adolf Hitler a Oskar von Hindenburg vstali od stolu a odešli do oddělené místnosti Ribbentropova bytu. Dlouho, podle svědectví sekretáře dr. Meissnera asi hodinu, tam spolu beze svědků hovořili. Dějinám tak bylo odepřeno dozvědět se něco konkrétního o tom, jak debata probíhala. Obsah lze pouze odhadovat. Nepokoušel se Hitler získat mladšího Hindenburga také výhrůžkami? Tím, že by v případě neochoty ke spolupráci nechal spustit gigantickou propagační kampaň proti němu a jeho otci? Že by se – třeba – daňové machinace kolem panství Neudeck staly tématem, o kterém by v Německu hovořil kde-kdo? Že toho, co si nyní stěží dovolí již téměř osamocený Schleicher, se může odvážit aparát nejsilnější politické strany země? Snad použil

Hitler na druhé straně i nabídek, osvědčené metody cukru a biče. A je skutečností, že pár měsíců po této schůzce, už v době Hitlerovy vlády, bylo k Hindenburgovu majetku připojeno pět tisíc jiter pozemků osvobozených od daně a že Oskarovi se v srpnu 1934 dostalo povýšení z plukovníka na generálmajora.

Tady je skutečně možno se jen domýšlet.

Ví se však, co se odehrálo při zpáteční cestě z Ribbentropova bytu do říšského kancléřství. Otto Meissner o tom po válce svědčil v Norimberku: „Oskar von Hindenburg byl během jízdy neobyčejně tichý. Poznámel pouze, že nyní se již nedá nic dělat – NSDAP bude muset být přijata do vlády. Měl jsem dojem, že se Hitlerovi podařilo získat ho pro sebe.“

Psal se 22. leden 1933.

Do předposledního ledna, který se jako datum pro učebnice dějepisu zapíše do historie, zbývalo osm dní.

MARŠÁL SI PRÝ VŠECHNO ROZMYSLÍ

Když třiadvacátého ledna 1933 čekal říšský kancléř Kurt von Schleicher na přijetí u prezidenta Hindenburga, byl v zemi stav, jehož podoba se den po dni zpřehledňovala. Jedno bylo jisté: proti Schleicherovi stála sice navenek nesourodá a občas také nepochopitelná, leč i tak velmi silná fronta. Naděje, že by mohla jeho vláda 31. ledna získat v Říšském sněmu většinu, se téměř rovnala nule. Vlivní pruští junkeři Schleichera nenáviděli až za hrob a 19. ledna se jménem klíčových podnikatelů nechal slyšet prezident Říšského svazu průmyslu, jímž byl „dělový král“ Gustav Krupp. Požadoval stabilní vládu, i když se jednoznačně nevyjádřil pro nacisty. Ústavní krize klepala na dveře. Stále více zákulisních podporovatelů získával takzvaný „Papenův recept“ – je třeba svrhnout Schleichera a vytvořit novou vládu nejlépe přímo v čele s Hitlerem, každopádně však za Hitlerovy významné účasti. Kancléři

Schleicherovi zbývala jediná šance: vyžádat si od prezidenta plné moci k rozpuštění sněmu a k vyhlášení státního nouzového stavu, což by mu umožnilo oddálit blížící se únorové volby, zakázat některé politické strany a upevnit tak své postavení.

Proto dnes, v pondělí 23. ledna krátce po poledni, přišel.

Proto čekal, až ho Paul von Hindenburg pozve dovnitř. Do předpoškoje prezidentovy kanceláře probleskávalo okny lednové slunce a Kurt von Schleicher před ním uhýbal očima. Skláněl proto hlavu k pohledu na své nervózní ruce. Dnešek tedy se vši pravděpodobností rozhodne, uvažoval. Neuměl si zatím představit, že by mu Hindenburg jednoznačně odmítl poskytnout plné moci, které mu pro případ, jaký nastal nyní, slíbil již v loňském prosinci, kdy se Schleicher ujímal kancléřské funkce. Svému blízkému příteli, jímž byl generál Axel von dem Bussche, tehdy šéf personálního úřadu reichswehru, to Kurt von Schleicher řekl zcela jasně: „Moje převzetí úřadu by bez tohoto slibu ztratilo jakýkoliv smysl.“

Bussche se zeptal, zda to má od prezidenta potvrzeno písemně. Schleicher bez váhání odpověděl: „Jsem přesvědčen, že starý pán dodrží slovo, které mi dal.“

Nyní tedy nadešla chvíle, kdy dodržení slova hodlal vyžadovat.

„Pane kancléři, říšský prezident vás očekává!“

Kurt von Schleicher vstal a za okamžik se ocitl tváří v tvář zpupnému, ale nyní již značně povadlému obličejí. Byl to spíše symbol, starožitný portrét do vznešeného salonu než živý státník z roku 1933. „Muž zazátkovaný v sudu svého Já,“ napsal o něm židovský filozof Theodor Lessing z Hannoveru, který bude o něco později – v létě 1933 – zavražděn najatým nacistickým komandem v Mariánských Lázních. Sám o sobě Hindenburg jednou prohlásil, že v politice nerozumí zhola ničemu. Již osm let vládl republice, na jeho stole stál však po celou dobu portrét posledního německého císaře. V první světové válce poslal Hindenburg na smrt více lidí než Alexandr Veliký, Attila nebo Caesar. Nyní řídil zemi, jež měla podle rozhodnutí vítězů zůstat neozbrojená.

Kancléř, který stál před ním, však na tyto paradoxy nemyslel.

Začal rychle mluvit. O tom, že hospodářská a politická situace v zemi dosáhla stavu, kdy není možné pokračovat v práci běžnými

parlamentárními metodami. Hovořil o nebezpečí, že by se vývoj mohl obrátit takovým směrem, jaký si jistě nepřeje ani říšský prezident. Je tedy třeba najít okamžité řešení. Státní nouzový stav, následující po rozpuštění sněmu a oddálení voleb asi na podzim 1933, by dal možnost vojenskou mocí úspěšně čelit jakémukoliv pokusu o převrat. Až do této chvíle Hindenburg naslouchal s nehnutou tváří, ze které se nedalo nic vyčíst, dokonce ani poznat, zda polní maršál vůbec vnímá. Nyní však Schleichera přerušil.

„Občanská válka je pro mne nejhorší ze všech možných válek,“ řekl.

Schleicher namítl, že nejde o akutní pravděpodobnost občanské války, nýbrž o úřední postup, jímž by se na minimum snížila možnost jejího vypuknutí. Hindenburg stále váhal. Zeptal se státního sekretáře Meissnera, zda je Schleicherův návrh vůbec slučitelný s ústavou. Ten odpověděl, že nové volby by se musely konat do šedesáti dnů po rozpuštění sněmu. Tak prý jest psáno v ústavě, na kterou prezident v pětadvacátém roce přísahal.

Dr. Otto Meissner věděl, proč volí právě tato patetická slova. Pojmy jako „přísaha“ představovaly pro Hindenburgovo myšlení zaklínadlo s neselhávající účinností.

I tentokrát to zapůsobilo.

Nedohodli se.

Prezident nereagoval ani na ironickou Schleicherovu připomínku, že státníci by měli plnit dané sliby. Kancléř odcházel s nepořízenou, nevymámil z Hindenburga nic jiného než mlhavou větu, že „si tedy ještě všechno rozmyslí“. Myslel však tento stařec, byl ještě vůbec schopen myslet na ústavu, na blaho národa, na státnické problémy? Anebo se mu spíše jakýmsi krátkým spojením mihla mysl i vzpomínka na nedávnou Schleicherovu výhrůžku, že odhalí před veřejností skandály kolem panství Neudeck a východní pomoci? To by mohlo znamenat konec svatozáře, obklopující hlavu Hindenburgovu a jeho rodiny. Vyslovením této hrozby si kancléř nepomohl. Naopak. Odsoudil tím k zániku i svůj plán na řešení situace v zemi. Franz von Papen z mnoha příčin čím dál víc získával prezidenta pro svůj recept. Jediný, kdo podle něho mohl skandály ututlat a odstranit i všechny ostatní nakupené

problémy, byl Hitler. Podobný názor zastával nyní už i maršálův syn Oskar, který přece právě včera důvěrně jednal s vůdcem NSDAP v Ribbentropově bytě...

Několik okamžiků po Schleicherově odchodu se tedy opět ozvala prezidentovým předpokojem tehdy často vyslovovaná věta: „Pane von Papene, říšský prezident vás očekává!“

Následujícího dne, 24. ledna, suše konstatoval časopis Die Weltbühne, který vydával pozdější laureát Nobelovy ceny míru a oběť útrap v koncentračním táboře Carl von Ossietzki: „Osobní autorita kancléře Schleichera je v řízení státních záležitostí vážně ohrožena.“

„RAKOUSKÝ FRAJTR“

Ve středu 25. ledna 1933 umírali lidé v Drážanech.

Došlo k tomu v Keglerheimu, kde se konala veřejná schůze Bojového svazu proti fašismu. Kolem dvaadvacáté hodiny ji náhle rozpustil přítomný policejní úředník, z galerie se ozvaly hlasité protesty, přilétla i láhev – a policie vzápětí zahájila ostrou palbu.

Devět mrtvých a jedenáct zraněných...

Keglerheimské události vyvolaly pobouření, v železárnách Sachsenwerke vyhlásili dělníci stávkou a v saském sněmu byl zemský ministr vnitra při bouřlivé schůzi usvědčen ze lži, když se snažil podat zkreslený výklad těchto událostí. „Nemáme právo zůstat lhotejnými,“ napsali v sociálně demokratických novinách.

Střely v těle keglzheimerkých obětí přidávaly k těmto slovům tragické vykřičníky.

Téhož dne, kdy se v hlavním městě Saska střídalo, v Berlíně navštívil říšského prezidenta Hindenburga poslední potomek vladařského rodu Otto Habsburg. Oficiální tisk zdůraznil soukromý charakter jednání. Hindenburg se setkal i s představiteli junkerů v čele s Oldenburgem-Januschauem. Odpůrci stále ještě do značné míry demokratického systému

Výmarské republiky se formovali do jednoho šiku. Mnozí z nich – byť sami nebyli nacisté – viděli nyní v Hitlerovi hvězdu svých nadějí a plánů.

A Schleicher jim prostě překázal.

V těch dnech musel však prezident přijmout také některé z těch, kteří stáli na opačné straně. Schleicherův přítel a šéf velení pozemního vojska, generál pěchoty baron Kurt von Hammerstein-Equord se spolu s generálem Axelem von dem Busschem pokusili usměrnit situaci ve prospěch dosavadního kancléře. Hindenburg jim nedal najevo vstřícné pochopení. Řekl, že generálové se mají starat o politiku co nejméně, což právě od něho znělo dost podivně. Přesto však při tomto setkání vyslovil větu, která stojí za zaznamenání. Na přímou Hammersteinovu otázku, zda hodlá v případě Schleicherova odstoupení jmenovat kancléřem Hitlera, odpověděl skoro rozhořčeně:

„Moji milí pánové, co si to o mně myslíte?! Umíte si představit, že bych toho rakouského frajtra mohl povolát do úřadu říšského kancléře?!“

Diář na prezidentově stole byl otevřen u data 27. leden 1933.

Hindenburg tedy, soudě podle toho, co řekl generálu Hammerssteinovi, ještě věřil, že všechno půjde tak, jak si on představuje. Nedbal dokonce ani Papenova upozornění, že situace je již trochu jiná a že se bude každým dnem rychle měnit jediným směrem: ve prospěch hitle-rovců. Hindenburg vlastně neměl nic podstatného proti nacistickému hnutí jako takovému a některé jeho vnější prvky, třeba masové parády v uniformách, pochodňové průvody a patetická slova o němectví a jeho poslání v budoucnosti mu dokonce byly niterně blízké, snad mu i imponovaly. Nezamlouval se mu však sám Adolf Hitler. Připadal mu prostě málo prusky vojácký, nedostatečně reprezentativní, státnicky nedůstojný. Hitler byl demagog, který vyšel z podsvětí, v armádě sloužil jen jako řadový muž a dosáhl hodnosti svobodníka. V protikladu k tomu generál-polní maršál Hindenburg pocházel z rodu, který se mohl pochlubit tradicemi mnoho set let starými. Způsob myšlení těchto dvou lidí byl absolutně nesouměřitelný. Když se prezidenta zeptal před časem jistý novinář, zda nepovažuje Hitlera za poněkud hysterického mluvku, odpověděl Hindenburg s neskrývanou ironií:

„Poněkud? To jste řekl výstižně!“

Jenomže Hitlera nebylo nyní možno přehlédnout.

Postupně a pod tlakem okolností se s tím musel smiřovat i Paul von Hindenburg. Jakou tedy asi podobu mělo uvažování „starého pána“ o nejbližší budoucnosti? Schleicher musí odejít, o tom není pochyb. Zejména nyní, když vyšlo najevo, že nechává odposlouchávat telefonní rozhovory prezidenta a jeho syna Oskara. Plné moci, kterými by si Schleicher udržel od těla nacisty a nacionály Alfreda Hugenbergu, mu prostě neposkytne. Novou vládu by jako kancléř mohl vést Franz von Pappen. Byla by to v podstatě koalice příslušníků Hugenbergovy nacionální strany, organizace bývalých vojáků Stahlhelm a několika dalších osob. Pár ministerských křesel by snad mohli dostat i nacisté. Vláda by tak byla krajně nacionalistická, ale Hitler sám by v ní neměl mít příliš velký vliv.

Papen už ovšem v možnost realizace tohoto rámcového záměru nevěřil. Anebo nechtěl věřit. Zato například u Hugenbergu vzbudila Hindenburgova představa nadšení. Tento syn hannoverského královského finančního rady, majitel filmového a tiskového koncernu, tajný rada, bývalý ředitel Kruppových závodů a předseda německé nacionální lidové strany, kterému Goebbels pro jeho malou postavu přednedávnm v listu Angriff posměšně zkomolil jméno na „Hugenzwerk – trpaslík Hugen“, se cítil natolik silný, že dokonce prohlásil:

„Vytvoříme kolem Adolfa ohradu!“

Ve chvílích, kdy Hindenburg 27. ledna hovořil s Hammersteinem a Busschem, blížila se mnichovskou silnicí k Berlínu kolona aut. Muž, pro kterého měla být připravena ohrada, jako by do ní chtěl sám co nejrychleji vlézt.

Anebo ne?

Tak či onak se celý hlavní štáb nacistické strany stěhoval z Hnědého domu v Mnichově do berlínského hotelu Kaiserhof, který stál jen několik desítek metrů od říšského kancléřství. Supi cítili, že kořist je již na obzoru, a chtěli se co nejvíce přiblížit místům, kde se bude rozdělovat.

„TAM NAHOŘE...“

Berlínská smetánka žila tu sobotu 28. ledna myšlenkami na tiskový bál, každoroční dostaveníčko všech, kteří ve společnosti něco znamenali – nebo si to o sobě aspoň mysleli. Ještě ráno se zdálo, že se nemůže stát nic, co by tuto událost zatlačilo do pozadí.

A přece...

Na dopoledne svolal kancléř Schleicher krátké zasedání vlády. Skepticky se vyslovil k dalším možnostem práce kabinetu a naznačil, že nebude-li prezident i nadále ochoten poskytnout mu plné moci k rozpuštění sněmu, dojde k vládní krizi. Nikdo z ministrů mu neodporoval. Hlavní karty byly v tomto okamžiku již rozdány a každý jen trochu zasvěcený do nich mohl vidět. Schleichera už kdekdo odepsal, stával se pro současnou politickou scénu bezcenným mužem. Ve 12 hodin a 15 minut se tento „bezcenný muž“ nechal ohlásit u Hindenburga.

„Pane kancléři, říšský prezident vás očekává,“ ozvalo se předpokojem.

Zamyslel se Schleicher nad tím, kolikrát ještě bude takto osloven?

Schůzka potom trvala pouhých patnáct minut.

„Jako bych hovořil proti nějaké zdi,“ vzpomínal později exkancléř. „Hindenburg mé argumenty vůbec nevyslechl, nýbrž odříkával naučené věty.“

Schleicherovo dilema bylo jasné: plné moci – anebo odstoupení. A Hindenburg jako vždy neodpověděl přímo. Hovořil o chybách dosavadní vlády, jmenovitě o tom, že nedokázala získat pro spolupráci nejsilnější stranu v zemi, tedy nacisty. Pak otevřeně konstatoval, že nyní je třeba „hledat jiné možnosti“.

Kurt von Schleicher podal demisi.

Prezident ji bez váhání přijal, ale požádal kancléře, nyní už tedy bývalého kancléře, aby řídil úřední záležitosti do doby, než se jich ujme jeho nástupce. Současně mu oznámil, že „hledáním jiných možností“, tedy vybráním vhodného kandidáta na kancléřský úřad a sestavením listiny ministrů, bude pověřen...

Ne, Paul von Hindenburg by ani nemusel nahlas vyslovit jméno, jež měl na mysli. Nemohlo přijít jiné, nemohlo se ozvat jiné jméno než – Franz von Papen.

Městská honorace se chystala na tiskový bál. V nouzových koloních na předměstí zápolili lidé s následky neobvykle tuhých mrazů. Dosud nikdo nic netušil. Nikdo nic nevěděl. Šestaosmdesátiletý stařec propouštěl ze své pracovny muže, kterému před měsícem napsal „milý mladý příteli“, jemuž nyní nesplnil předem dané slovo a kterého nyní už nepotřeboval. Neodpustil si však na závěr zdvižení ruky k nebi a pro něho tak charakteristickou patetickou větu:

„Milý Schleichere, stojím jednou nohou v hrobě. Nevím, zda tohoto svého dnešního rozhodnutí nebudu litovat, až se ocitnu tam nahoře.“

Končící kancléř Schleicher, jak zachytil záznam jeho blízkého přítele generála von Hammersteina, prý odpověděl: „Po této věrolomnosti, Excellence, si nejsem zcela jist, zda se dostanete do nebe.“

Nyní už bylo řečeno vše.

Výmarská republika prožívala agonii a Německo se stávalo zemí bez vlády: cesta ke křeslu říšského kancléře se otevřela.

ŘEŠENÍ JMÉNEM BLOMBERG

Od soboty 28. ledna 1933, dvanácti hodin a třiceti minut, bylo tedy v Německu vše, aktéři i kulisy, připraveno k vyvrcholení tragikomedie, kterou dějiny zaregistrují pod věčným označením „nacistické převzetí moci v lednu 1933“. Každý ze zúčastněných stál na svém místě, poslední dějství mohlo začít.

Neděle 29. ledna.

V pracovnách a bytech předních německých politiků nic nepřipomínalo den pracovního klidu. Telefony, návštěvy, zdlouhavá jednání. Prezident Hindenburg, zneklidněný rychlým spádem událostí a obávající se o svou osobní prestiž, už téměř nevzdoroval Papenovu naléhání, že kancléřem nyní již nemůže být on – Papen, nýbrž jen a pouze Hitler. V opačném případě prý je nový kabinet už od počátku odsouzen k zá-

niku. Papan se „starému pánovi“ zaručoval, že Hitlera obklopí ve vládě lidé, kteří mu neuvolní ruce. Dohadování se týkalo každého ministerského křesla. Vůdce nacistů svehřepě prosazoval co nejvíce svých stoupců, urážel se, trucoval, vyhrožoval...

Tvrđý zápas byl sveden zejména o pozici ministra reichswehru.

Dosavadní kancléř generál Schleicher měl o toto křeslo prvořadý zájem, protože by mu umožnilo dál do jisté míry ovlivňovat německou politiku. Bylo mu jasné, že stane-li se kancléřem Papan, usiloval by o ministerský post marně. Von Papan si již vyhlédl svého vlastního kandidáta: velitele branného okruhu III – Berlín-Brandenburg, generálporučíka Wenera von Fritsche, přesného a věcného muže, který rozuměl armádě, ale politika mu byla z duše cizí. Zde tedy Schleicher neměl naději. Proto se nyní v rozhodujících okamžicích snažil o to, aby se kancléřem stal přímo Hitler, a ne Papan. V neděli 29. ledna dokonce za předákem NSDAP poslal generála Hammersteina, varoval Hitlera před Papanem a nabízel mu spolupráci.

Vůdce nacistů však neprojevil žádné velké nadšení.

Mezitím totiž v dialogu Papan – Hindenburg padlo další jméno. A na něm se, ač to zní podivně, shodli Hindenburg i Hitler. Ani Papan neměl zásadní námitky. Schleichera se na jeho mínění už nikdo neptal...

Ano, Blomberg by mohl být oním mužem!

Generálporučík Werner von Blomberg, vojenský představitel Německa na ženevské odzbrojovací konferenci a předtím velitel branného okruhu I – Východní Prusko, představujícího německý ostrov v polském moři. Už značně nesoudný polní maršál ho považoval za nepolitického vojáka. A Hitler o něm zase věděl své.

Dohodnuto.

Kolem čtvrté hodiny odpoledne – byla stále ještě neděle – seděl šéf NSDAP se svými nejbližšími v restauraci hotelu Kaiserhof. Nálada byla napjatá a nervózní. Vše se ještě nyní, pár metrů před cílem, mohlo každým okamžikem zhroutit. Pak se u stolu objevil číšník a přinesl Hitlerovi na stříbrném tácku stručný vzkaz. Führer neřekl ani slovo, vstal od stolu, vyšel z hotelu a nechal se odvézt do říšského kancléřství. V té

chvíli ležela už před Franzem von Papenem listina s předběžným seznamem nových ministrů.

Všechny překážky jakoby zázrakem padly.

Hindenburg povolil v tvrdošijném odporu vůči Hitlerovi v roli kancléře.

Papen akceptoval Blomberga.

Hitler na oplátku projevil umírněný souhlas s Papenovým rámcovým návrhem na složení nastupující německé vlády:

Říšský kancléř – Adolf Hitler.

Vicekancléř a současně říšský komisař pro Prusko – Franz von Papen.

Ministr reichswehru (obranu) – generálporučík Werner von Blomberg, důstojník generálního štábu.

Ministr vnitra – JUDr. Wilhelm Frick, poslanec NSDAP, dříve úředník na mnichovském policejním ředitelství, v letech 1930-1931 zemský ministr vnitra v Durynsku.

Ministr hospodářství, výživy a zemědělství – Alfred Hugenberg, podnikatel a předseda Německé nacionální lidové strany, tajný finanční rada.

Ministr práce – Franz Seldte, jeden z vůdců Svazu frontových vojáků (Stahlhelm), továrník.

Ministr bez oboru působnosti, říšský komisař pro letectví, komisařský ministr vnitra v Prusku a předseda Říšského sněmu – Hermann Göring, dříve válečný letec, od roku 1928 poslanec za NSDAP.

Ve svých úřadech by zůstali i někteří dosavadní členové Schleicherovy vlády. Především ministr zahraničí Konstantin svobodný pán von Neurath, syn vrchního dvorního maršála, dříve velvyslanec v Římě a v Londýně. Dále ministr justice JUDr. Franz Gürtner, Hitlerův příznivec a bavorský ministr justice v době, kdy führer stál v roce 1924 po svém nezdařeném pokusu o puč před soudem. Ministr financí – Lutz hrabě Schwerin von Krosigk, syn anhaltského statkáře, adoptovaný do šlechtické rodiny, oxfordsky vzdělaný finanční odborník. Ministr pošt a dopravy – svobodný pán von Eltz-Rübenach, železniční a dopravní specialista.

Shrnutě řečeno: tři předáci nacistů (Hitler, Frick a Göring), Hugenberg zastupoval nacionály, ostatní ministři vesměs kruhy politického středu, konzervativců a pravice. O politickém smýšlení ministra Blomberga se nijak neuvažovalo, alespoň ne veřejně.

VEČER SE V GOEBBELSOVĚ BYTĚ NA REICHSKANZLERPLATZU ZAPOČALO S OSLAVAMI

Ještě se však nedalo mluvit o absolutním klidu, stále byla ve vzduchu znervózňující nejistota. Hitlerovci cítili potřebu vývoj urychlit. Zahnat Schleichera, jeho stoupence a všechny ostatní protivníky do absolutní časové tísně. Nedovolit už žádné změny, zbytečné úvahy, jakékoliv otálení. Pomohl jim Werner von Alvensleben, člověk, kterého znalý americký novinář William L. Shirer označil za „muže, jenž natolik miloval intriky, že když právě žádné neprobíhaly, sám si nějakou vymyslel“. Alvensleben se objevil u Goebbelse a dramatickým způsobem si u všech přítomných vynutil pozornost. Přináší prý převratnou zprávu o situaci, jejíž řešení nesnese odkladu. Když se konečně dostal ke slovu, vyhrkl pouhé tři věty: „Generálové na Bendlerstrasse připravují pod Schleicherovým vedením násilný puč. Postupimská posádka má pohotovost. Chtějí odsunout říšského prezidenta do Neudecku a zřídit vojenskou diktaturu.“

Falešný poplach splnil svůj účel.

Goebbels se postaral, aby se tuto novinu okamžitě dozvěděli na Wilhelmstrasse. Protože se vědělo, že odpoledne se Schleicher skutečně radil s Hammersteinem a dalšími generály, propadlo Hindenburgovo a Pape novo okolí panice. Naléhali nyní na jediné – aby nový ministr reichswehru okamžitě zakročil a z titulu své funkce pomohl zvládnout poměry v armádě. A aby nová Hitlerova vláda složila přísahu. Bez odkladů! Co nejdříve!

Jenomže Werner von Blomberg se toho času nenacházel v Německu.

Na adresu ženevské odzbrojovací konference letěl tedy bleskový telegram: „Okamžitě přijedte do Berlína!“ Během hodiny generálporučík Blomberg, který měl jen nejasnou představu o tom, co se ve vlasti děje, odpověděl, že se vrací nočním rychlíkem. Hindenburgova kancelář vydala poté prohlášení, že se zítra, v pondělí 30. ledna v jedenáct hodin dopoledne, uskuteční u říšského prezidenta přísaha nové vlády.

Zbývala jediná noc.

Ta však již na podstatě věci nezměnila ani to nejmenší.

RÁNO NA ANHALTSKÉM NÁDRAŽÍ

Generálporučík Werner von Blomberg během spěšné cesty do Berlína jistě netušil, jaký zájem o jeho osobu se projeví hned od první chvíle, kdy v pondělí časně zrána vystoupí ze ženevského rychlíku. Na nástupišti ho totiž očekával nejen posel od dosud stále ještě úřadujícího kancléře Schleichera, ale i syn říšského prezidenta plukovník Oskar von Hindenburg.

Jeden o druhém jako by však nechtěli vědět.

Prezident Hindenburg vnímal čtyřiapadesátiletého generála Blomberga jako vojáka bez politických zájmů. I v tomto se polní maršál skoro až zaslepeně mýlil: bylo tomu zcela jinak.

Zásadně jinak.

Koncem dvacátých let navštívil Werner von Blomberg Sovětský svaz. Zapůsobilo na něho, že armáda v této velké zemi dostává vše, co potřebuje, a že postoj značné části obyvatelstva k ozbrojeným silám je jiný než u válkou a jakoukoli podobou militarismu znechucených Němců. V centrálně řízené a od ostatního světa odtržené bolševické společnosti neexistovaly diskuse o branné povinnosti nebo o obtížích života v kasárnách. Když se von Blomberg vrátil do Německa, zvláštním krátkým spojením v něm tyto zážitky podpořily

dávný sen německých důstojníků o obrození pruského vojenského idealismu. Jako velitel branného kruhu I – Východní Prusko s hlavním stanem v Královci se sprátelil se svým podřízeným, starším luteránským kaplanem Ludwigem Müllerem, oddaným stoupencem myšlenky nacionálního socialismu. A právě od něho generál postupně získával přesvědčení, že armádě může prospět pouze nacisty proklamované pevné státní zřízení, které vloží do osudů Německa a do zápasů o jeho budoucnost jasný řád a obětihodný cíl. Kaplan Müller byl schopným agitátorem a ve třicátém roce se do historie zapsal také originálním způsobem, jakým uskutečnil vojenskou svatbu v posádkovém kostele v Královci. Dokonce i v pruské vládě a na ministerstvu reichswehru se tehdy mluvilo o tom, že novomanželé sice jako obvykle přísahali věrnost jeden druhému, ale hned poté i oddanost Adolfu Hitlerovi – a při obřadu se na varhany hrála nacistická hymna Horst-Wessel-Lied. Bude to později tentýž Ludwig Müller, kterého Hitler brzy po převzetí moci postaví do čela evangelické církve jako jejího říšského biskupa.

Ale tak daleko dosud nejsme, ještě je tu léto roku 1930, kdy führer v rámci předvolební kampaně přijel do Královce. Všude ho jeho stoupenci vítali a oslavovali. Wenera von Blomberga, částečně již zpracovaného Müllerem a také šéfem štábu zdejšího branného okruhu plukovníkem von Reichenauem, Hitler osobně zaujal. To by opravdu mohl být ten člověk, uvažoval generál, který by dokázal vyvolat v lidech ducha národní hrdosti, což by je vedlo k ochotě přijmout jako čest a poctu všeobecnou brannou povinnost a opětné vyzbrojení.

Od té chvíle Werner von Blomberg bez váhání věřil, že nacionálně socialistický režim je politicky nejvhodnější pro německé branné síly. Nestal se ideově přesvědčeným nacistou, stal se však jedním z mála vysokých činitelů ve vojenské hierarchii, který veřejně vyznával víru, že se vůdce NSDAP má a musí dostat k moci. Jeho dosavadní přezdívka v důstojnických kruzích Gumový lev, narážející na jeho mírné a slušné vystupování, se změnila na jiné: Hitlerův mladík Quex. Inspirací tu byl nacistický film o stejnojmenném hrdinovi, v němž se propagandisticky zobrazovala oddanost mládeže svému vůdci.

Pokud se tohle vše odehrávalo na Blombergově jaksi domácí půdě, tedy v odlehleém Východním Prusku, nic moc se nedělo. Když však své názory o potřebě autoritativní vlády hlásal i během své oficiální návštěvy ve Spojených státech amerických, začali ho někteří vládní činitelé považovat za krajně nepohodlného. Kancléř Brüning proto v roce 1931 požádal ministra reichswehru Groenera, aby odstranil von Blomberga z aktivní velitelské funkce. Groener splnil jeho přání a Blomberg se stal hlavním vojenským delegátem na odzbrojovací konferenci v Ženevě. Těto své nové pozice však Blomberg využil nejen k dalšímu uplatňování svých myšlenek, ale získal tím také přímý přístup k Hindenburgovi, který si ho oblíbil, i když měl o jeho apolitičnosti velmi pochybné, a snad se dá říci i naivně stařecké představy. A byly to potom právě Blombergovy negativní reference o Brüningově branné politice, které se silně podílely na pádu tohoto kancléře v květnu 1932 a nástupu von Papena. Sám exkancléř Heinrich Brüning o tom ve své později vydané knize napsal: „Ze zkušenosti uplynulých měsíců jsme viděli, že jediným aktivním generálem, který si přál vidět nacisty u moci, byl Werner von Blomberg.“

Nyní, koncem ledna 1933, měl tento generálporučík sehrát ve prospěch vůdce NSDAP nesmírně důležitou roli. Ještě sice přesně nevěděl, o jakou úlohu jde, rychle se však začínal orientovat. Na nástupišti Anhaltského nádraží v Berlíně mu byly krátce po sobě předloženy dva protichůdné pokyny.

První vyslovil major von Kuntzen, pobočník generála Hammerssteina, šéfa velení pozemního vojska a Schleicherova důvěrníka: „Okamžitě se odeberte ke generálům Schleicherovi a Hammersteinovi na Bendlerstrasse!“

Plukovník Oskar von Hindenburg pronesl však jménem svého otce jiný rozkaz: „Prosím, abyste mne bez odkladu následoval do úřadovny říšského prezidenta!“

Generál von Blomberg si mohl dovolit váhat jen chvíli. Spěšně kalkuloval. Schleicher bude kancléřem, jak se mezitím dozvěděl, maximálně již jen do jedenácté hodiny dopolední, do okamžiku přísahy nového kabinetu. Potom je jeho osud a vliv zcela nejasný. Hindenburg

prezidentem zůstane. Novou vládu má vést Hitler a je jistě v jeho zájmu, aby se odstranilo vše, co ještě stojí v cestě.

Rázně se otočil k Oskaru von Hindenburgovi: „Pojeď s vámi, pane plukovníku!“

Krátce poté složil Werner von Blomberg přísahu jako nově jmenovaný ministr reichswehru s tím, že okamžitě zakročí proti údajným pučistům z Bendlerstrasse. Stal se tak ministrem o několik hodin dříve než Hitler kancléřem, o několik hodin dříve, než vláda, jejímž se měl stát členem, složila slib. Nikoho v tom okamžiku nevzrušovalo, že to neodpovídá říšské ústavě: na formality už nezbýval čas.

HODINKY SEKRETÁŘE MEISSNERA

„Jsem poctěn, že vás zde mohu uvítat jako německého říšského kancléře, vážený pane Hitlere...“

Třicátý leden 1933, pondělí, krátce před jedenáctou hodinou.

Ve služební místnosti státního sekretáře při prezidiální kanceláři Otto Meissnera se sešli všichni, kteří měli vytvořit novou vládu. Papen – nehnutá maska, hladký povrch, zato vůdce nacistů nervózně gestikuloval a jako vždy hledal záchranu v tom, že začal mluvit. Na Papenovo uvítání odpověděl přívalem slov. Franz von Papen o tom ve svých pamětech uvedl:

„Hitler náhle obnovil svůj nárok na získání plných mocí říšského komisaře pro Prusko. Bude-li tento úřad přenesen na mne, znamená to prý mimořádné omezení jeho práv. Řekl jsem mu, že na tom nyní již nelze nic měnit, ale že o čemkoli bude možné jednat později. Hitler se s tím nespokojil a náhradou za údajně malou účast nacistické strany ve vládě požadoval najednou nové volby do Říšského sněmu. Zcela nový moment... Jeho návrh samozřejmě vyvolal vzrušenou debatu.“

Ozval se především Alfred Hugenberg, kterému bylo jasné, že za dané situace by v těchto volbách získali nacisté mnoho hlasů na úkor

jeho nacionálů. Hitler jako kancléř by k tomu jistě uměl připravit náležité podmínky. Přerušil proto Hitlera a rozčileným hlasem řekl, že s ním nemůže souhlasit. „Volby z listopadu 1932,“ řekl, „dostatečně ukázaly poměr sil v zemi.“ Vůdce NSDAP nebyl však ochoten ustoupit muži, kterému se v politických kruzích říkalo Stříbrná liška, a trval na svém. Spor se stával stále ostřejším. Používalo se silných slov.

Papen s hrůzou pozoroval, že jeho a Hitlerův záměr nestojí na tak pevné půdě, jak se ještě před okamžikem domnívali. Později o tom napíše: „Začal jsem se bát, aby se v důsledku těchto sporů ještě v poslední minutě nerozpadla tak namáhavě dosažená shoda.“

Uvědomil si to zřejmě i sám Hitler.

Příbrzdil a obrátil se k Hugenbergovi s vynuceně přátelským úsměvem: „Pane tajný rado, dávám vám slavnostní čestné slovo, že se nikdy neodloučím od žádného ze zde přítomných, ať již případné volby dopadnou tak či onak.“

Hugenberg nevěřil.

V Německu se už leccos vědělo o tom, co znamenají Hitlerova „čestná slova“. Navíc byl Hugenberg sám natolik zkušeným lovcem v kalných vodách mezistranických bojů, aby si uměl představit, jak malou váhu má slovo vyřčené v dramatickém okamžiku, kdy jde o vše. Znovu tedy odmítl.

Utíkala minuta za minutou.

Zasáhl Franz von Papen. Rozhořčeně se obrátil na Hugenberga: „Přece nechcete ohrozit jednotu, které jsme dosáhli s takovými potížemi? Nemůžete přece pochybovat o slavnostním čestném slovu německého muže.“

Než stačil Hugenberg odpovědět, oslovil přítomné další zasvěcený účastník hry, státní sekretář dr. Otto Meissner. Držel v ruce hodinky. „Vážení pánové, přísaha u pana říšského prezidenta byla stanovena na jedenáctou hodinu. Nyní je již jedenáct hodin a patnáct minut. Nemůžeme nechat pana říšského prezidenta déle čekat.“

To rozhodlo.

Hodinky sekretáře Meissnera ulehčily Hitlerovi cestu k moci. Hugenberg už nevyřkl slova, jež měl na jazyku. Noví ministři se husím po-